

УДК 070ЛЗ+316.77

Діана Дуцик

УКРАЇНСЬКІ МЕДІА: ВІД АВТОРИТАРНОГО ДО ДЕМОКРАТИЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті розглядаються складні моменти переходу української мас-медійної галузі від авторитарного до демократичного дискурсу, коли в тісному зв'язку співіснують політичний та медіа-дискурси, що впливає з політизації всього суспільства. У цьому контексті виникає потреба відмови від жорсткого міфологічного типу мислення, притаманного добі авторитаризму, і переходу до нормального інформування та діалогізму. Велику роль у цьому автор відводить незалежним засобам масової інформації.

Український медіа-простір вкотре опинився на роздоріжжі, як і країна в цілому. Більшість експертів схильні вважати, що ситуація сьогодні багато в чому нагадує ситуацію, яка складалася в інформаційному просторі на початку 90-х років минулого століття. Але треба зауважити, що все-таки існує кілька відмінностей. Перша полягає в тому, що засоби масової інформації на зорі незалежності діяли в полі, не окресленому законодавчо, оскільки «союзні» закони втрачали свою вагу, а власних напрацювань ще не було. По-друге, медіа-дискурс на початку 90-х серйозно відрізнявся від нинішнього. Якщо тоді актуалізувалося питання про відповідальність журналістів за

умов необмеженої свободи, яка з'явилася з падінням Радянського Союзу, то тепер, навпаки, слухним є питання про розширення поля свободи і про перехід від авторитарного дискурсу до демократичного як у сфері політики, так і сфері медіа.

Авторитарний політичний дискурс почав формуватися в середині 90-х років минулого століття. «Авторитарна комунікація є монологічною за своєю суттю. Для неї не існує релевантних критеріїв істинності, інформативності, до речності, ясності - всі вони перекриваються єдиним критерієм «освячено/не освячено комунікативним авторитетом суб'єкта монологіч-

ного впливу» (чи «погоджено/не погоджено з ним») [1]. Особливо яскраво авторитарний дискурс проявився під час останньої президентської кампанії. Так, загальнонаціональні канали уникали подавати у період до "помаранчевої" революції пряму мову Віктора Ющенка у новинах. І це визнав В'ячеслав Піховшек в інтерв'ю «Телекритиці» (<http://www.telekritika.kiev.ua/interview/?id=20734>). «Адже основна проблема ТСН у виборчій кампанії, - що повноцінно була представлена позиція Януковича, а Ющенко не було в ефірі ТСН 149 днів підряд», - сказав він. Підтримка засобами масової інформації авторитету одного лідера, відсутність альтернативної точки зору і є ознаками авторитарного дискурсу.

Демократичний дискурс від авторитарного відрізняється своєю діалогічністю та полемічністю. І те, що в українському інформаційному просторі з'явилася ця діалогічність, з'явилася полеміка, свідчить лише про зародження позитивних тенденцій (а не про те, що демократичний медіа-дискурс уже утвердився). Вперше в Україні в прямому ефірі можна було почути думки опонентів: це і трансляція «5 каналом» прес-конференцій Олександра Зінченка та Петра Порошенка, і виступ у прямому ефірі каналу «Інтер» Юлії Тимошенко та Романа Безсмертного, і ток-шоу Савіка Шустера «Свобода слова» на ICTV. Адже нагадаємо, що жоден відставлений прем'єр в епоху Кучми не мав можливості виступити в прямому ефірі і висловити своє незадоволення відставкою. Зрештою, на користь того, що у нас почало з'являтися діалогічне, а не монологічне мовлення, свідчить і зміна форми спілкування Президента з народом: замість традиційних телевізійних звернень, до яких вдавався Леонід Кучма, Віктор Ющенко погодився на телевізійну прес-конференцію за участю провідних журналістів загальнонаціональних каналів (у даному випадку не йдеться про зміст розмови, а про її факт як такий).

Проте означені не лише позитивні тенденції. На сьогоднішній день існує низка проблем, які ще потрібно буде подолати спільними зусиллями журналістам та політикам. Чому спільними зусиллями? Як доводить соціолог П'єр Бурдьє, поле журналістики стає дедалі більше гетеронимним, тобто дедалі більше залежним від політичних та економічних вимог [2]. Поля журналістики та політики постійно перетинаються та впливають одне на одного, тому вирішення тих чи інших проблем у медіа-сфері залежатиме від позиції обох згаданих сторін.

Отже, що на сьогодні може стримувати демократичний політичний дискурс?

По-перше, втягування засобів масової інформації у політичну боротьбу. Чому це відбувається? Тому що залежність журналістського поля від політичного (а не навпаки) в Україні є все ще занадто великою. А як, стверджує Шейгал, функціональна специфіка політичного дискурсу щодо інших видів дискурсу проявляється в його базовій інструментальній функції - боротьбі за владу. І в конфлікті між Порошенком та Тимошенко це набуло яскравого потвердження. Адже ЗМІ фактично стали заручниками так званих корупційних скандалів. Бо, власне, ті чи інші факти ставали відомими не через проведення журналістських розслідувань або від правоохоронних органів. Вони фактично використовувалися обома сторонами конфлікту для нейтралізації своїх суперників. І ЗМІ, не маючи змоги оперативного перевірити ту чи іншу інформацію, видавали усе це в ефір чи на сторінки газет. Звісно, цим ми і відрізняємося поки що від західного світу. Бо, скажімо, у Німеччині скандал довкола партійної каси ХДП вибухнув внаслідок журналістського розслідування тижневика «Der Spiegel». Окрім того, там дбають про достатню доказову базу. Як пише Бланкенбург, «захистом підозрюваних від передчасного остракізму громадськості є те, що інформація про звинувачення не витікає до преси, поки не назбирається достатньо доказів. Водночас це може бути стратегією збереження професійної незалежності» [3].

По-друге, в сучасному політичному дискурсі все ще наявні політичні фантоми, найперше ідеологічні, зумовлені тією чи іншою соціальною утопією, підтримкою певних соціальних ілюзій [4]. Ці ідеологічні фантоми успішно перекочовують з політичного в медіа-дискурс. Прикладом цього може слугувати запевнення Юлії Тимошенко ще на посаді прем'єр-міністра про те, що населення України виграло від падіння долара і поширення цієї тези низкою ЗМІ. Ідеологічним фантомом можна назвати й вираз «бандитам - тюрми», який не отримав свого підтвердження в реальному житті.

По-третє, сьогоднішній український політичний дискурс надміру театралізований. Однією із особливостей такого театралізованого політичного дискурсу є псевдоподії. Дослідники медіа до них відносять інтерв'ю, телевістуди, прес-конференції, які потім тиражуються в інших ЗМІ. Очевидно, що такою найяскравішою театралізованою подією був телевістудію Юлії Тимошенко на каналі «Інтер» після відставки.

По-четверте, нинішня влада стала заручником створених нею ж міфологем ще до і в ході «помаранчевої» революції: зокрема, про тих же

бандитів, які сидітимуть у тюрмах, або про те, що все буде добре лише за умови реалізації наступної схеми влади: Ющенко - Президент, Тимошенко - прем'єр. Руйнація цих міфів призводить до суспільного розчарування. А сам факт віри у ці міфи ще раз доводить незрілість суспільства, підтверджує його неготовність критично мислити та брати частину відповідальності на себе. Засоби масової інформації також поки що не готові брати на себе частину цієї відпові-

дальності, адже активними поширювачами цих міфів були саме вони.

Отже, сьогодні ми перебуваємо на перехідному етапі від авторитарного до демократичного політичного та медіа-дискурсів. Проте чи буде цей рух поступальним, залежатиме від вміння журналістів і політиків бачити помилки та виправляти їх. Тестом для одних і других стане парламентська виборча кампанія 2006 року.

1. Шейгал Е. Семиотика политического дискурса. - М.: ИТДГК «Гнозис», 2004.-С. 61.
2. Бурдые П. О телевидении и журналистике / Пер. с фр. Т.В. Анисимовой и Ю. В. Марковой; Отв. ред. и предисл. Н. А. Шмапко.- М.: Фонд научных исследований «Прагматика культуры», Институт экспериментальной социологии, 2002.- С. 130.

3. Бланкенбург Е. Від політичного клієнтизму до відвертої корупції: виникнення індустрії скандалів // Політична корупція перехідної доби / (пер. з англ.) / За ред. С. Коткіна та А. Шайо.- К.: «К.І.С.», 2004.- С 147.
4. Шейгал Е. Вказ. праця.- С 53

Diana Dutsyk

THE UKRAINIAN MEDIA: FROM AUTORITARIANISM TILL THE DEMOCRATIC DISCOURSE

Difficult moments of the Ukrainian mass media field transition from the authoritarian to the democratic discourse are reviewed in the article. As a result of the politicization of the Ukrainian society, there is a strong connection between the existence of political and media discourse. In this respect, there is an urgent need to abstain from a crude mythological stereotyped thinking of the authoritarian era and start a gradual transition to the normal information strategies and the open dialog. According to the author, the independent mass media will play an important role in this process.